

LBRIS | We know books
Teodor-Emanuel BASICA

Ritualurile șamanice
și semnificațiile lor.
O perspectivă creștină

Prefață de Adrian Lemeni

E I K O N

București, 2022

Prefață	7
Actualitatea temei	21
Introducere	29
Șamanismul astăzi	39
PARTEA I: RITUALURILE ȘAMANICE ARHAICE	45
I. Ritualurile șamanice în trecut	45
I.1. Ședințele șamanice arhaice	54
Elemente pregătitoare	54
Elemente centrale	56
Elemente finale	57
I.1.1. Ritualuri pentru restabilirea echilibrului (sacrificii, ritualuri de împăcare, mulțumire sau iertare)	58
I.1.2. Ritualuri de vindecare	67
I.1.3. Ritualuri de divinație	70
I.1.4. Ritualuri funerare	71
I.1.5. Alte ritualuri	72
I.1.6. Divinația	74
I.1.7. Șamanul psihopomp	83
I.1.8. Ajutoarele șamanului	88
I.1.8.1. Spirite ajutătoare	89
I.1.8.2. Asistenții șamanului	103
I.1.8.3. Participanții la ritual	104
În loc de concluzii	105

I.2. Simbolismul costumului șamanic	107
I.2.1. Veșminte și accesorii șamanice	113
I.2.2. Obiecte capilare și articole de încălțăminte specifice șamanului.....	122
În loc de concluzii	128
I.3. Semnificațiile tobei, gesturilor și mișcărilor șamanului din timpul ritualului.....	130
I.3.1. Semnificațiile tobei	131
I.3.1.1. Construcția tobei.....	131
I.3.1.2. Utilizarea tobei șamanice	134
I.3.1.3. Ritualul de „însuflețire” a tobei.....	137
I.3.1.4. Semnificațiile simbolice ale tobei.....	139
În loc de concluzii.....	144
II.3.2. Importanța și efectul activității dramatice a șamanului	146
II.3.3. Dansul șamanic.....	152
În loc de concluzii	155
I.4. Transa și călătoria șamanică	156
I.4.1. Stările de conștiință șamanică: Transa și extazul	156
I.4.1.1. Atingerea transei șamanice	159
I.4.1.2. Rolul transei	163
I.4.1.3. Tipurile de transă șamanică.....	165
I.4.1.4. Extazul, ca parte a transei șamanice.....	170
I.4.1.5. Importanța undelor Theta.....	172
I.4.1.6. Decăderea și „redescoperirea” transei.....	173
I.4.2. Muzica și instrumentele șamanice.....	175
I.4.2.1. Toba șamanică și transa	177
I.4.2.2. Zornăitoarele	179
I.4.2.3. Alte instrumente șamanice	181
I.4.2.4. Rolul muzicii în obținerea transei șamanice	185
I.4.3. <i>Enteogene</i> – plantele sacre ale șamanismului.....	188
I.4.4. Călătoria spirituală a șamanului.....	196
I.4.4.1. Călătoria în lumile inferioare	199
I.4.4.2. „Zborul șamanic” în lumile superioare și de mijloc.....	200
I.4.4.3. Transa șamanică din contemporaneitate și provocările ei.....	202

I.5. Vindecarea	206
I.5.1. Concepția despre boală	211
I.5.1.1. Pierderea sufletului	211
I.5.1.2. Spiritele și energiile intruzive.....	213
I.5.1.3. Încălcarea tabuurilor	214
I.5.1.4. Dezechilibrul.....	216
I.5.2. Modalități de diagnosticare	218
I.5.3. Tehnici șamanice de vindecare.....	221
I.5.3.1. „Recuperarea” sufletului și a puterii	222
I.5.3.2. „Extracția” energiilor negative	228
I.5.3.3. Alte tehnici de vindecare	235
Picturile în nisip	238
Loja spiritelor și loja sudației	239
Vindecarea prin exorcizare	240
Dansul ca tehnică de vindecare	241
Vindecarea prin fulger	241
I.5.4. Vindecarea șamanică – considerații finale.....	242
I.5.4.1. Credința în spirite și obținerea sănătății.....	242
I.5.4.2. Comunitatea și efectul placebo – coordonate esențiale ale vindecării șamanice	244
I.5.4.3. Călătoria șamanică spirituală și psihoterapia	247
I.5.4.4. În loc de concluzii – vindecarea șamanică și creștinismul	249

PARTEA A II-A: ȘEDINȚELE ȘAMANICE

CONTEMPORANE.....	253
II. Șamanismul contemporan și noile practici șamanice.....	253
II.1. Șamanismul urban	259
II.1.1. Ritualuri săvârșite de șamanii urbani.....	265
II.1.2. Vindecarea propusă de șamanismul urban.....	271
II.2. Core-șamanismul.....	278
II.2.1. Ritualurile fundamentale din core-șamanism	286
II.2.2. Vindecarea din perspectiva core-șamanismului.....	293

II.3. Neo-șamanismul	300
II.3.1. Ritualurile neo-șamanilor	308
II.3.2. Neo-șamanismul și vindecarea	315
În loc de concluzii	321

PARTEA A III-A: CREȘTINISMUL ȘI ȘAMANISMUL .....

III. O perspectivă creștină asupra fenomenului șamanic.....	327
III.1. Creștinismul și șamanismul.....	329
III.1.1. Misiunea creștină și populațiile șamanice.....	331
III.1.1.1. Biserica Anglicană și populațiile șamanice.....	333
III.1.1.2. Biserica Adventistă și spațiul coreean	336
III.1.1.3. Convertirea populației Inuit	338
III.1.1.4. Misionarii presbiterieni și șamanii.....	342
III.1.1.5. Misiunea ortodoxă în rândul societăților șamanice..	344
III.1.1.6. Perspectiva și atitudinea misionarilor creștini față de șamani	349
III.1.2. Sincretismul creștino-șamanic	351
III.1.2.1. Santo Daime	363
III.1.2.2. Alte forme de sincretism creștino-șamanic.....	372
Ghost Dance Religion	372
Shaker-ii	373
Curanderismo	374
Candomblé.....	375
Native American Church.....	376
Sabina Maria	377
III.1.2.3. Pericolele sincretismului creștino-șamanic	379
În loc de concluzii.....	383
III.2. Ritualurile șamanice. O perspectivă creștină	387
III.2.1. Atitudine creștină față de elementele spiritiste din cadrul ritualurilor șamanice	393
III.2.2. Concepția creștină și perspectiva animistă	396
III.2.3. Vrăjitoria și creștinismul.....	400
III.2.4. Divinația și ghicitoria din perspectivă creștină.....	405

În loc de concluzii	408
III.3. Comunicarea între sacru și profan la șamani și creștini.....	411
III.3.1. Șamanul ca intermediar	412
III.3.2. Preotul ca mijlocitor	414
III.3.3. Biserica – locul întâlnirii cu Dumnezeu.....	418
III.3.4. Sfintele Taine și comuniunea cu Dumnezeu	
– aspecte generale	423
În loc de concluzii	426
III.4. Viziunea creștină asupra vindecării.....	429
III.4.1. Boala în viziunea creștină	430
III.4.2. Păcatul ca sursă a îmbolnăvirii și morții.....	439
III.4.3. Vindecarea din punct de vedere creștin	445
III.4.4. Răbdarea ca atitudine creștină	450
III.4.5. Taina Mărturisirii și vindecarea sufletului	453
III.4.6. Pocăința și vindecarea.....	460
III.4.7. Taina Sfântului Maslu și vindecarea celor bolnavi	465
Alte modalități de vindecare	472
III.4.8. Perspectivă creștină asupra vindecării șamanice.....	473
În loc de concluzii	482
III.5. Mântuitorul Iisus Hristos – Vindecătorul așteptat și	
desăvârșirea comunicării între Dumnezeu și om	489
III.5.1. Iisus „șamanul”	490
III.5.2. Iisus Vindecătorul	494
III.5.3. Iisus Mântuitorul.....	499
III.5.4. Sfânta Euharistie și desăvârșirea	
comunicării între Dumnezeu și om.....	504
În loc de concluzii	509
III.6. Perspectivele unui dialog interreligios.....	514
III.6.1. Dialogul între religii – generalități.....	514
III.6.2. Posibilitatea unui dialog creștin-șamanic	523
Concluziile cercetării.....	529
Bibliografie.....	535

Lucrarea intitulată *Ritualurile șamanice și semnificațiile lor. O perspectivă creștină*, realizată de dr. Teodor-Emanuel Basica abordează o temă cu o relevanță deosebită pentru contextul religios actual. Astfel, actualitatea și relevanța temei sunt argumentate de către autor în contextul lipsei unei poziții oficiale a teologilor creștini, cât și a Bisericii Ortodoxe față de fenomenul șamanic în general, cât mai ales față de noile mișcări șamanice contemporane, care ridică o serie de noi provocări la adresa Bisericilor Creștine, inclusiv în România, în special datorită numărului deloc neglijabil de practicieni.

Actualitatea temei este confirmată și de interesul contemporan pentru această practică religioasă, interes neîntâlnit înainte de secolul al XX-lea. Astfel, astăzi, se promovează masiv workshop-urile și seminariile șamanice sau neo-șamanice, cursurile on-line, practicile specifice spiritualității șamanice și, nu în ultimul rând, ritualurile de sorginte magică sau ocultă, ascunse sub masca străvechiului sistem al șamanismului. Numărul important de practicieni șamanici și șamani contemporani, împreună cu cercetătorii științifici și quasi-științifici, care publică masiv pe acest subiect, atestă, de asemenea, importanța și actualitatea șamanismului.

Așadar, domeniul actual de cercetare al fenomenului șamanic este unul deosebit de bogat, aducând laolaltă istorici, antropologi, sociologi, istorici ai religiilor, psihologi și psihiatrii. Dintre operele menționate în teza de doctorat s-au remarcat următoarele: *Șamanismul și tehnicile arhaice ale extazului*, publicată de către Mircea Eliade încă din anul 1959, considerată și lucrarea fundamentală pentru puternicul interes științific și practic arătat astăzi de un număr important de occidentali. Apoi, *Calea Șamanului* a lui Michael

Harner și *Învățăturile lui Don Juan* a lui Carlos Castaneda – ambele cărți de căpătâi pentru fenomenele neo-șamanice. Deosebit de important pentru domeniul de cercetare a acestui fenomen religios este faptul că literatura creștină critică asupra șamanismului lipsește aproape cu desăvârșire, lucrarea lui Teodor-Emanuel Basica fiind un prim pas în acest sens.

Teza specifică propusă a pornit de la faptul incontestabil că fenomenul șamanic tradițional și contemporan reprezintă o ofertă deosebit de atractivă astăzi pentru un număr neașteptat de mare de oameni, un element decisiv al acestei atractivități fiind ritualurile specifice șamanice, care sunt prezentate în detaliu în cursul lucrării. Astfel, împreună cu lipsa unei poziții oficiale și a unei literaturi critice creștine asupra șamanismului, autorul și-a propus formularea unei atitudini și poziții creștine față de acestea, evaluând critic șamanismul și punctele de atracție ale acestuia, respectiv promisiunea vindecării și a comunicării aparent nemijlocite cu Dumnezeu. Aceste promisiuni sunt subliniate în cursul întregii lucrări, atât prin descrierea lor în conformitate cu viziunea șamanică, cât mai ales din perspectivă creștină, subliniind și incompatibilitatea între aceste două perspective.

Contribuția specifică a autorului este dată, în primul rând, de abordarea critică din perspectivă creștină a ritualurilor specifice șamanice, fiind vorba de o muncă de pionierat în acest domeniu, cel puțin în spațiul ortodox. În afara ritualurilor în sine, sunt evaluate critic și promisiunile acestora legate de vindecare și comunicarea cu Dumnezeu, fiindu-le oferite răspunsuri și argumente ortodoxe relevante. Apoi, contribuția științifică a autorului este subliniată și de analizarea și descrierea foarte detaliată a elementelor specifice ritualurilor șamanice tradiționale, cât mai ales de munca de sinteză în vederea sublinierii factorilor comuni ai tuturor tradițiilor șamanice. O altă contribuție a autorului este dată și de munca de cercetare a mișcărilor șamanice contemporane (neo-șamanismul, core-șamanismul și șamanismul urban), mișcări puțin cunoscute și în domeniul științific, pe care autorul le-a organizat și prezentat într-un mod coerent, pornind de la apariția și dezvoltarea fiecăreia, continuând

cu ritualurile specifice și modalitățile de promovare a vindecării miraculoase.

Lucrarea este structurată în trei părți principale, precedate de o introducere generală a fenomenului șamanic, introducere împărțită în descrierea fenomenului șamanic în cursul istoriei și în perioada contemporană. În această introducere sunt expuse succint caracteristicile fundamentale și generale ale șamanismului clasic, dar și câteva preliminarii istorice legate de evoluția acestei practici religioase. După acestea, autorul prezintă o de serie elemente specifice ritualurilor șamanice, fiind vorba de însuși nucleul lucrării (ritualurile șamanice în general), încheind cu expunerea problematică a încercării găsirii unei definiții valabile pentru întregul fenomen șamanic. În a doua parte a introducerii sunt expuse câteva coordonate esențiale ale dezvoltării noilor mișcări șamanice contemporane, făcând mai multe trimiteri la motivele renașterii surprinzătoare a interesului științific și practic pentru șamanism astăzi.

În prima parte a lucrării, intitulată *Ritualurile șamanice arhaice*, sunt prezentate pe larg diferitele tipuri de ritualuri șamanice întâlnite în cursul istoriei, menționate în mărturiile scrise ale antropologilor și cercetătorilor științifici. Astfel, autorul propune împărțirea ritualurilor șamanice în următoarele categorii: ritualuri săvârșite pentru restabilirea echilibrului dintre lumea sacră și cea profană, apoi cele de vindecare, considerate deosebit de importante și în societățile arhaice, dar și în cele contemporane, ritualuri de divinație și funerare. Fiecare tip de ritual șamanic este expus pe larg în subcapitole separate, bogat documentate și analizate. În continuare sunt descrise și analizate semnificațiile simbolice ale costumelor șamanice, considerate a fi părți esențiale ale ritualurilor. De o deosebită importanță în acest sens, așa cum arată și autorul, este faptul că, odată cu purtarea costumului șamanic, a măștii și accesoriilor specifice, șamanul marca vizual trecerea sa de la profan la sacru, în lucrare fiind prezentate pe larg și bogatele semnificații simbolice ale tuturor elementelor acestor costume, dintre care menționez coroana șamanică, oglinzile, plăcile de metal sau încălțăminte. Un exemplu în acest sens îl oferă prezența bucăților de metal, lucrate în formă de

oase umane sau de păsări, prezente pe majoritatea costumelor șamanice, care reprezentau o reactualizare, de fiecare dată când costumul era îmbrăcat, a dramei morții și a „învierii” șamanului din timpul inițierii sale.

Pentru a demonstra autenticitatea transei și a „transformării” sale în spiritele invocate, șamanul apela la diferite tehnici vizuale și auditive pentru a-i impresiona pe participanții la ritual. Toate acestea sunt expuse pe larg în următorul capitol din prima parte a lucrării, în care autorul analizează importanța, utilizarea și bogăția simbolică a tobei șamanice, considerată „calul” șamanului și fiind instrumentul fără de care nicio ședință șamanică nu s-ar fi putut săvârși. Importanța tobei șamanice pentru ritual este argumentată de autor și prin faptul că aceasta era folosită ca instrument principal al inducerii transei, dar și locul în care șamanul și-ar fi invocat spiritele sale ajutătoare. În continuare sunt expuse o serie de gesturi și mișcări specifice intrării în transă și „călătoriei” șamanice, folosite în același scop, respectiv pentru a întări „unirea” dintre șaman și spiritul animalului său ajutător, culminând cu dansul șamanic, care, conform concepției șamanice generale, ar fi fost o formă de rugăciune și de manifestare a spiritului în lumea materială.

Capitolul al patrulea și al cincilea al primei părți tratează două dintre elementele centrale și fundamentale ale ritualurilor șamanice, respectiv transa și vindecarea. Transa și extazul, ca elemente definitorii ale ritualurilor șamanice, au fost folosite pentru a permite șamanului să săvârșească așa-numita „călătorie” șamanică sau „transformarea” (posedarea) prin invocarea spiritelor ajutătoare. Astfel, tipurile de transă (adâncă sau superficială) și modalitățile de inducere ale acesteia (prin folosirea tobei și a repetitivității ritmice, prin ingurgitarea plantelor halucinogene sau prin recurgerea la diferite modalități care presupuneau o doză de efort inuman sau diferite tipuri de abținere) sunt expuse în detaliu în acest subcapitol. Mai mult, sunt făcute o serie de referiri la importanța inducerii undelor cerebrale Theta prin folosirea tobei șamanice, cât și rolul deosebit de important al muzicii în perspectiva inducerii transei șamanice. Împreună cu aceasta, sunt descrise o serie de plante și substanțe

halucinogene, folosite în mod frecvent în cadrul ritualurilor șamanice arhaice și moderne, făcând referire în special la băutura *ayahuasca*, pe care autorul o menționează și în viitoarele capitole, fiind vorba de elementul principal al așa-numitului „turism șamanic” contemporan. Nu în ultimul rând, sunt expuse câteva „călătorii” șamanice tipice, atât în lumile superioare, cât și în cele de mijloc și inferioare, descriind presupusul parcurs spiritual al sufletului șamanului, pribegirea acestuia în lumile spirituale, atunci când șamanul intra în transă.

Desigur, una dintre principalele atracții și motivul pentru care șamanismul a rezistat mai multor milenii, conform mai multor cercetători menționați de autor, este activitatea sa centrală – *vindecarea*. Astfel, autorul pornește prin a arăta care este concepția șamanică asupra bolii, aceasta fiind cauzată de „fuga sufletului”, de spiritele sau de energiile intruzive, adică de energia negativă blocată în corp, cât și de diferitele încălcări ale regulilor (numite de autor *tabuuri*), toate care ar provoca un dezechilibru între lumea materială și cea spirituală. Apoi, sunt expuse principalele modalități șamanice de diagnosticare, care au avut la bază presupusa putere extatică a șamanului, respectiv folosirea diferitelor tehnici de divinație pentru a primi răspunsuri din „surse spirituale”. Tehnicile principale de vindecare se rezumă, spune autorul, la două categorii principale: „recuperarea” sufletului celui bolnav sau „extracția” energiilor negative. Astfel, în funcție de tipul de problemă spirituală („fuga” sufletului sau prezența unor intruziuni spirituale în corp), șamanul ar fi apelat la o formă sau alta de vindecare, deși complementare, în care căuta, prin puterea sa extatică și prin ajutorul spiritelor sale de putere, să producă o schimbare în lumea spirituală, schimbare care va produce un efect pozitiv în lumea materială. Sunt enumerate succint și alte metode de vindecare cunoscute în cursul istoriei, cum ar fi vestitele picturi cu nisip ale amerindienilor, autorul dând câteva exemple în acest sens, împreună cu o încercare de explicare a diferitelor înțelegeri ale acestora. În finalul acestei prime părți, care nu însumează mai puțin de 207 de pagini, autorul face câteva legături cu privire la importanța comunității în procesul vindecării șamanice, care asista activ la

IBDIS

fiecare ritual șamanic, conform concepției legate de unitatea tuturor cu toate, concepție care a generat o frică a întregii societăți legată de boala unui individ, care ar fi afectat negativ întreaga comunitate. Mai mult, efectul placebo este luat în considerare atunci când autorul vorbește despre coordonatele esențiale ale vindecării, fiind făcute câteva precizări legate și de noile întâlniri între practicile psihoterapeuților contemporani și șamanii tradiționali. Fiecare capitol important al primei părți se termină cu câteva concluzii ale autorului (intitulate *În loc de concluzii*), dintre care cele pentru capitolul legat de transa și vindecarea șamanică prezintă viitoarele preocupări ale autorului, care se vor concretiza în capitolele principale ale părții finale a lucrării, respectiv de a evalua critic, din perspectivă creștină, elementele de atracție ale șamanismului: vindecarea holistică (trup și suflet) și comunicarea (prin transă) cu divinitatea.

Partea a II-a a lucrării este intitulată *Ședințele șamanice contemporane* și se referă, așa cum sugerează și titlul, la ritualurile noilor mișcări șamanice săvârșite în societatea contemporană. Astfel, după o scurtă prezentare a evoluției fenomenului șamanic și a factorilor care au condus către apariția acestor noi forme de spiritualitate șamanică, autorul descrie în detaliu cele trei forme de practici șamanice contemporane. Prima dintre acestea poartă numele de *șamanism urban*, referindu-se la acei șamani tradiționali care, dintr-un motiv sau altul, au ajuns să trăiască în marile orașe (cum sunt, spre exemplu, amerindienii nativi în Statele Unite sau siberienii în Rusia). Aceștia, autorul le oferă statutul de cei mai apropiați practicieni de șamanii clasici, tradiționali, fiind vorba de puține diferențe între cele două practici, majoritatea bazându-se pe puternicul impact al sincretismului în societățile pluri-religioase, sincretism care a influențat și șamanismul urban. Apoi, practica cea mai larg răspândită, core-șamanismul, dezvoltată de antropologul american Michael Harner a fost analizată, arătând presupusele avantaje și dezavantaje ale acestei practici, așa cum le formulează însuși Harner, dar și de cei care îl contestă. Core-șamanismul pleacă de la credința conform căreia toate tradițiile șamanice au avut anumite elemente fundamentale (*core*), pe care Harner le-ar fi sistematizat într-o practică

accesibilă tuturor occidentalilor. Nu în ultimul rând, în lucrare este prezentat și neo-șamanismul, ca parte integrantă a mișcării New Age, care reprezintă mișcarea cea mai îndepărtată de șamanismul tradițional, fiind vorba de o practică prin excelență sincretică, în care sunt împrumutate elemente din creștinism, hinduism, din religiile antice etc. Autorul afirmă că toate cele trei noi forme de spiritualitate șamanică sunt puternic influențate de individualismul specific ultimelor două secole, transformându-le pe acestea în practici personale și nu comunitare, așa cum era șamanismul în trecut. Astfel, astăzi practicienilor li se promite că vor fi vindecați miraculos, vor putea „comunica cu Dumnezeu” din prima ședință, sunt promovate filosofile ecologiste, reîntoarcerea la natură și reconectarea cu strămoșii – concretizându-se în câteva dintre multele puncte de atracție, care fac din șamanismul contemporan o ofertă deosebit de interesantă și atractivă pentru foarte mulți oameni.

Ultima parte a lucrării (*Creștinismul și șamanismul*) debutează cu o scurtă prezentare istorică a întâlnirilor celor două religii, respectiv a misiunilor creștine în rândul populațiilor autohtone, care încă practicau o formă sau alta de șamanism în secolele XIX-XX. Deosebit de importantă a fost atât atitudinea misionarilor față de șamanii locali, cât și modalitatea în care nativii au perceput religia creștină și pe misionarii creștini, aceștia având un succes neașteptat, datorat mai multor factori: economici, politici și, nu în ultimul rând, datorită faptului că misionarii au venit după anumite perioade grele ale nativilor (epidemii devastatoare, războaie, secetă etc.), aducând cu ei soluții pentru gravele lor probleme. Datorită aparentei imunități a misionarilor, cât și a demonstrării „puterii” lor de a trata bolile, nativii i-au perceput pe aceștia drept niște șamani mai puternici decât ai lor, ducând la o reinterpretare șamanică a religiei și practicii creștine, care a născut multele practici sincretice descrise de autor în acest capitol. Dintre acestea, cele mai răspândite sunt „Biserica” *Santo Daime*, *Native American Church*, *Shaker-ii*, *Ghost Dance Religion*, *Candomblé* și *Curanderismo*. În urma descrierii acestora, autorul Teodor-Emanuel Basica pune accent pe multiplele pericole și provocări aduse de sincretismul creștino-șamanic la adresa

Bisericii Creștine de astăzi și a misiunilor lor, demonstrând de ce sincretismul nu poate fi acceptat de către creștinism (relativizarea dogmelor creștine și promovarea elementelor eterodoxe în practica și viața eclezială, promovarea unei reinterpretări a învățăturilor Mântuitorului, înlocuirea Sfințelor Taine cu substanțe halucinogene, care ar conduce la „comunicarea nemijlocită cu Dumnezeu”, apariția „noilor Mesia” și a „reîncarnărilor Duhului Sfânt”, folosirea Sfintei Scripturi pe post de instrument divinătoriu etc.).

Abordarea originală a autorului se poate observa în întreaga parte a patra a lucrării, la începutul căreia și el afirmă că a reprezentat o adevărată provocare în vederea cercetării și redactării, cât mai ales a formulării unei perspective creștine asupra fenomenului șamanic, perspectivă care, așa cum am menționat, lipsea cu desăvârșire. Astfel, Teodor-Emanuel Basica prezintă o perspectivă creștină asupra ritualurilor șamanice, pornind de la diferențele evidente între cele două practici, structurându-și ideile într-un tabel foarte detaliat, în care concepțiile șamanice și creștine sunt puse în paralel, idei care sunt dezvoltate în continuarea lucrării. Apoi, plecând de la afirmația mai multor cercetători, conform căroră șamanismul ar data cu multe milenii înainte de Hristos, fiind, de fapt, prima formă de practică religioasă din lume, autorul consideră că din acesta s-au dezvoltat animismul, spiritismul, vrăjitoria și ocultismul, toate care împart mai multe similarități cu șamanismul și care au fost deja combătute de creștinism. Astfel, elementele spiritiste, animiste, ocultiste și divinătorii sunt combătute prin recurgerea la Sfânta Scriptură, canoanele Sfințelor Sinoade și învățăturile Sfinților Părinți, fiind folosite apoi pentru a combate ritualurile șamanice, pline de astfel de elemente. Așadar, în concluziile capitolului, autorul afirmă clar că ritualurile șamanice sunt practici pierzătoare și amăgitoare, aducând vătămare sufletească și punând în pericol mântuirea celor care participă activ sau pasiv la ele, fiind, de asemenea, oprite de Dumnezeu (prin multiplele exemple date din Sfânta Scriptură) și de către Sfinții Părinți.

În următoarele două capitole, autorul își propune să ofere „contra-oferte” ortodoxe la cele mai importante și atractive oferte ale

șamanismului și neo-șamanismului, respectiv promisiunea comunicării „nemijlocite” cu Dumnezeu și a vindecării. Astfel, autorul face mai multe precizări legate de incompatibilitatea dintre șamanul ca intermediar și preotul ca mijlocitor, aducând argumente dogmatice și biblice, care conduc către concluzia că dacă șamanul este, într-adevăr, un intermediar, este unul care intermediază între oameni și spiritele rele (demoni), conducând către o comunicare demonică. Sunt făcute și câteva paralele între comunitatea creștină și cea șamanică, autorul trăgând câteva semnale de alarmă legate de pericolele așteptărilor și raportării magice a unor creștini în relația cu Dumnezeu, care sunt de o mare actualitate și în contextul contemporan. Capitolul intitulat *Viziunea creștină asupra vindecării* cuprinde mai multe subcapitole, în care este prezentată perspectiva creștină asupra vindecării, pornind de la sursa bolii (păcatul strămoșesc și cele personale) și continuând cu Sfintele Taine și vindecarea sufletească și trupească (punând accent pe Sfânta Taină a Mărturisirii și pe Sfântul Maslu). În finalul capitolului, autorul pune din nou în paralel viziunea creștină și cea șamanică asupra vindecării, într-un al doilea tabel întins pe mai multe pagini, în încercarea de a creiona o perspectivă creștină asupra vindecării șamanice.

Penultimul subcapitol este dedicat Persoanei Mântuitorului Iisus Hristos, Care este revendicat de mai mulți autori neo-șamani drept „șamanul suprem” sau „cel mai mare șaman din istorie”, autorul prezentând o serie dintre aceste afirmații, cărora le oferă și un răspuns dogmatic, făcând referire la activitatea Sa taumaturgică și în special la misiunea Sa mântuitoare. Apoi, Sfânta Euharistie, unirea cu Dumnezeu este oferită ca răspuns la pretinsa exclusivitate a șamanilor în ceea ce privește comunicarea „nemijlocită” cu Dumnezeu, argumentând că cea din urmă nu poate fi acceptată de către Biserică, decât ca pe o amăgire din partea dușmanilor lui Dumnezeu (comunicarea cu Dumnezeu prin consumarea de substanțe halucinogene, fără niciun efort duhovnicesc și în afara Bisericii și a Sfintelor ei Taine).

În ultimul capitol al lucrării, intitulat *Perspectivă unui dialog interreligios*, sunt prezentate argumentele conform cărora cea mai

sigură și plină de roade mărturisire poate fi făcută, în contextul contemporan, doar în cadrul dialogului interreligios, pentru care autorul pledează și în cazul relației cu șamanismul și formele noi de spiritualitate șamanică. Astfel, chiar dacă recunoaște că cele două religii, respectiv creștinismul și șamanismul, se află într-o incompatibilitate desăvârșită, autorul pornește de la datoria mărturisirii și a propovăduirii evangheliei fericirii (Matei 28, 19-20) și de la dragostea pe care trebuie să o avem față de chipul lui Dumnezeu din orice om și consideră că un dialog interreligios creștino-șamanic poate fi locul mărturisirii acestei iubiri a lui Dumnezeu și a semenilor. Desigur, dialogul creștino-șamanic nu poate fi unul dogmatic, întrucât un consens nu ar putea fi atins vreodată (ținând cont că șamanismul este, în general, o credință politeistă, care promovează practici oculte și magice) și nici cel instituțional (în special din cauza faptului că nu există reprezentanți oficiali ai șamanismului și credințele și practicile lor sunt într-o continuă schimbare, factori care fac ca dialogul cu aceștia să fie unul deosebit de problematic). Cu toate acestea, autorul propune calea dialogului interreligios „neoficial”, în care teologii și preoții creștini au ocazia să dea o mărturisire autentică a vieții duhovnicești și a trăirii în comunitatea eclezială, în dialogul cu șamanii, practicienii șamanici sau a celor atrași de astfel de practici.

În finalul lucrării *Ritualurile șamanice și semnificațiile lor*, Teodor-Emanuel Basica își expune concluziile cercetării, considerând că a reușit să facă cunoscute elementele esențiale, fundamentale ale ritualurilor șamanice arhaice și contemporane, cât mai ales să ofere o direcție pentru formularea unei perspective și a unei poziții creștine ortodoxe față de ritualurile șamanice în general, cât mai ales față de promisiunile acestora, în special. Bibliografia generoasă este împărțită, de asemenea, în surse biblice, dicționare și enciclopedii, acte și hotărâri ale Bisericii, fiind apoi enumerate sursele principale, secundare, tezele de doctorat și sursele on-line.

Lucrarea *Ritualurile șamanice și semnificațiile lor*, realizată de Teodor-Emanuel Basica reprezintă o cercetare utilă pentru publicul român, întrucât sintetizează o bibliografie internațională